
PROBLEMA BASARABIEI REFLECTATĂ ÎN RAPOARTELE AMBASADORULUI FRANCEZ LA PETERSBURG CHARLES AUGUSTE DE MORNY (1856-1857)

Eugen-Tudor Sclifos

Cuvinte-cheie: Sudul Basarabiei, noul Bolgrad, diplomație, Marile Puteri, tratatul de la Paris.

Războiul Crimeii, care s-a terminat cu înfrângerea Rusiei în fața coaliției franco-britanice a pus capăt politicii de expansiune a colosului moscovit, iar Rusia după expresia lui Gorceakov, „se reculege”, după terminarea războiului.

După nefericitul episod din 1812, problema Basarabiei este din nou dezbătută de concertul european. În preliminariile Păcii din 1855 era prevăzut ca Imperiul Rus să cedeze sudul Basarabiei către Principatul Moldova, cu scopul de a priva de Rusia de accesul la Dunăre. Inițiativa acestei cedări a venit din partea ministrului de Externe Buol-Schauenstein (Boldur 2000, 29), având adeziunea Franței și Marii Britanii. Austria urmărea cu tenacitate să scoată Rusia de la Dunăre și de a exercita o preponderență covârșitoare în Principatele Române (Iorga 1922, 64), știind că acest teritoriu basarabeian are o valoare geostrategică deosebită pentru Imperiul Rus. După cum menționa istoricul Gheorghe Brătianu, „problema Basarabiei nu este numai de interes local, specific românesc, ci o problemă europeană” (Brătianu 1995, 89).

Reprezentanții ruși la Congresul de pace de la Paris au primit instrucțiuni „speciale” în problema Basarabiei (Тарле 2005, 690). Împăratul Alexandru al II-lea și cancelarul Nesselrode erau conștienți de faptul că această problemă va fi una intens dezbătută în cadrul negocierilor de la Paris, mai ales că reprezentanții austrieci vor face obiecții în acest sens. Referitor la această chestiune diplomația rusă miza pe faptul că Franța și Anglia nu vor acorda o atenție sporită acestui teritoriu, dar acest calcul se va dovedi eronat, în condițiile în care lordul Palmerston se va arăta dur la adresa Rusiei. Alexei Orlov promise instrucțiuni ca în timpul întrevederii cu Buol să-i declare acestuia

că Austria a trădat încrederea Rusiei. De aceea, pentru a repara greșeala din trecut, când Austria s-a aliat cu puterile occidentale, aceasta să își schimbe punctul de vedere în ceea ce privește cedarea sudului Basarabiei. În viziunea cancelarului Nesselrode acest argument putea fi acceptat de Austria, dar ca punct de vedere se va dovedi eronat, din moment ce Austria se apropiase tot mai mult de Marea Britanie.

Congresul de la Paris nu a putut soluționa chestiunea sudului Basarabiei, din cauza punctelor divergente de vedere între aliați. De aceea s-a instituit o comisie internațională, care trebuia să studieze această chestiune la fața locului.

Războiul Crimeii lăsase în Franța mai multe nemulțumiri la adresa fostului aliat Anglia, decât față de inamicul Rusia. Societatea rusească arăta și ea afecțiune Franței. Charles Auguste Morny, viitorul ambasador al Franței la Petersburg, după semnarea Păcii de la Paris, considera că în eventualitatea unei alianțe între Franța și Rusia, dinastia napoleoniană ar avea de câștigat enorm prin întărirea acestuia, dar și la formarea unei coaliții formidabile (Dard 1938, 622).

Pentru întărirea relațiilor dintre Franța și Rusia, împăratul Napoleon al III-lea decide să trimită o ambasadă extraordinară, în frunte cu Charles de Morny, care trebuia să asiste la încoronarea țarului Alexandru al II-lea, dar să rezolve și litigiile apărute, după semnarea tratatului de la Paris din 30 martie 1856 (Roux 1913, 130). Acesta nu era nimeni altul decât fratele vitreg al împăratului (Черкасов 2011, 218), care avea o misiune importantă de realizat, la care se mai adăuga și faptul că trebuia să îmbunătățească relațiile dintre Marea Britanie și Rusia, lucru considerat destul de complicat la acel moment. Alegerea nu a fost întâmplătoare din mai multe considerente. În primul rând, rolul exponențial jucat de ducele de Morny la lovitură de stat din 2 decembrie 1851 a

condus la proclamarea unui nou imperiu francez, sub puterea lui Napoleon al III-lea (Guéronnière 1856, 312).

Având încredere în Morny, Napoleon al III-lea dorea o apropiere de Rusia, o țară rănită după Războiul Crimeii și care dorea să evite prin orice mijloace izolarea pe plan internațional (Fleury 1897, 372).

Un alt avantaj important pentru alegerea făcută de Napoleon al III era faptul că în perioada Războiului Crimeii era caracterizat drept un „anglofob ferm” (Gille 1966, 328). Chiar dacă aprecierea este prea exagerată, aceasta nu este fără motiv. Temându-se de consolidarea excesivă a Marii Britanii, Morny a văzut în Rusia o contrapondere a influenței crescânde a acesteia, care devenea periculoasă pentru interesele franceze (Черкасов 2011, 219). În același timp, la începutul Războiului Crimeii, Morny a fost impresionat de puterea militară a Rusiei, văzând în autocratul Nicolae I singurul arbitru al Europei. Prin urmare, coaliția franco-britanică și înfrângerile suferite de Rusia pe câmpurile de luptă au constituit pentru acesta un șoc. Într-o scrisoare către prințesa Lieven, din 30 septembrie 1854, el mărturisea că toate înfrângerile suferite de Rusia sunt „inexplicabile” și de „necrezut” (Gille 1966, 344). După căderea Sevastopolului, acesta nu mai punea la îndoială înfrângerea Rusiei. Cu toate acestea, Morny el nu-și schimbase punctul de vedere, mizând pe o alianță cu Rusia (Sorel 1913, 211). Toate acțiunile ulterioare arătau că el a fost partizanul unei alianțe cu Rusia, necesare pentru politica externă a împăratului Napoleon al III-lea (Черкасов 2011, 219).

Ajuns în Rusia, în calitate de ambasador al Franței, ducele de Morny era asigurat atât de țarul Alexandru al II-lea, cât și de cancelarul Gorceakov că Rusia va executa cu „fidelitate și minuțios”¹ Tratatul de la Paris, iar în consecință fortăreața Karsului va fi evacuată, problema Insulei Șerpilor fiind dată pentru rezolvare unei conferințe la Paris. Morny nu putea să se pronunțe, din moment ce nu primise instrucțiuni precise, din partea ministrului de externe francez.

¹ Morny către Walewski, 15 août 1856, Archives de Ministère des Affaires Étrangères (în continuare AMAE), Correspondence Politique, Russie, vol. 212, f. 116.

Charles de Morny era foarte atent la toate chestiunile, de care era preocupată, în mod special, diplomația rusă, de aceea încerca să intre mereu în „grațiile” cancelarului Gorceakov. Acesta din urmă nu „rata” nici o oportunitate de a se „plânge” ambasadorului francez la Petersburg, despre litigiile apărute după semnarea Tratatului de la Paris. Încă din primele zile petrecute la Petersburg, ambasadorul francez trebuia să formuleze un punct de vedere cu privire la chestiunea Insulei Șerpilor², deoarece Charles Baudin, în luna iulie, nu putuse înainta o poziție oficială, din partea guvernului francez. Acum el fusese instruit de Walewski, în această problemă, declarând că este „un rocher de peu d'importance” și chiar acest teritoriu ar trebui să revină Imperiului Rus sau celui Otoman ar fi un fapt „douteuse”³. Într-o discuție privată avută cu Gorceakov, Morny a susținut poziția acestuia, urmând ca problema în cauză să fie soluționată la Paris.

Prima impresie pe care a avut-o Morny după ce sosise la Sankt Petersburg era că „rușii sunt umiliți de pacea la care au subscris”⁴. Cancelarul Mihail Gorceakov insista asupra sacrificiului enorm făcut de Rusia, în special ce ținea de cedări teritoriale și de condițiile de neutralizare a Mării Negre. Țarul Alexandru al II-lea nu putea suferi această umilință. Dar aceștia doi nu ascundeau de Morny faptul că aveau speranța și dorința de a reveni la starea veche de lucruri. Morny nu-și ascundea nemulțumirea față de colegul Wodehouse⁵ că guvernul francez și cel britanic au puncte de vedere diferite, în chestiunile litigioase, făcând referire la „mizerabila chestiune”⁶ a Insulei Șerpilor.

Mihail Gorceakov acorda o atenție sporită mersului lucrărilor de demarcație a frontierei în Basarabia, fiind minuțios în analiza tuturor rapoartelor primite. În acest context, cancelarul rus semnala ducelui Morny faptul că în timpul ultimelor reuniuni ale comisiei din Basarabia mai multe puncte au fost soluționate în defavoarea Rusiei, iar comi-

² Morny către Walewski, 5/17 août 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 212, f. 142.

³ Morny către Walewski, 5/17 août 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 212, f. 142 v.

⁴ Morny către Walewski, 5/17 août 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 212, f. 144.

⁵ John Woodhouse – ambasadorul Marii Britanii la Petersburg în 1856.

⁶ Morny către Walewski, 5/17 août 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 212, f. 146.

sarul Besson nu intervenise prompt, din moment ce avea instrucțiuni precise în acest sens⁷.

Perioada cuprinsă din septembrie până la decizia unanimă de convocare a unei noi conferințe la Paris cu privire la soluționarea problemei Basarabiei a fost una extrem de intensă pentru ambasadorul francez la Petersburg. Ducele de Morny era nevoit să facă față reproșurilor venite din partea lordului de Granville⁸ cu privire la maniera neloială a Rusiei privind executarea Tratatului de la Paris de către Rusia (Paul 1958, 99). Mai mult decât atât, ducele Morny avea un rival pe măsură în persoana ambasadorului francez la Londra, Victor Fialin, (Bernardy 1955, 299) conte de Persigny, „fanatic pro englez și un antirus” (Gouttman 1995, 484), care vedea în problema sudului Basarabiei un factor de criză europeană, necesitând implicarea personală a împăratului Napoleon al III-lea (Barnwell 1954, 61).

Morny, aflându-se în permanență alături de cancelarul Gorceakov, dezmințea informația contelui Irinei Kreptovich⁹, care declarase la Londra că Rusia este gata să renunțe la Bolgrad¹⁰, din moment ce aceasta nu reflecta poziția oficială a guvernului imperial rusesc¹¹.

Și după terminarea serbărilor dedicate încoronării țarului Alexandru al II-lea, Charles de Morny se confrunta cu aceleași probleme, care în viziunea sa erau unele „secundare” și nu merită atâtă atenție din partea aeropagului european. De

menționat că problema Unirii Principatelor și a reorganizării acestora era puțin discutată între Morny și Gorceakov, din moment ce chestiunea Bolgradului era la ordinea zilei. Morny s-a arătat „deranjat” de ezitarea guvernului francez cu privire la Bolgrad¹², în urma unei propuneri intermediare, venite din partea colonelului Besson, comisarului francez, în comisia de delimitare a frontierei în Basarabia. Până la urma această chestiune era percepută ca o modalitate de a ajunge la un compromis¹³.

Într-o scrisoare către Walewski¹⁴ ducele de Morny relatează despre problema Bolgradului căreia încă nu i se găsește soluționarea. Ducele de Morny consideră că se exagerează asupra importanței acestui oraș, Bolgrad, care poate influența navigația pe Dunăre. Acesta îl ruga pe ministrul afacerilor externe al Franței „în numele reputației noastre, al demnității noastre și viitorului relațiilor noastre cu Rusia de a nu ceda în acest punct”¹⁵, fiind, după expresia istoricului Werner Mosse, primul „test” (Mosse 1964, 71-73) al viabilității alianței franco-britanice. Diplomatul francez aprecia că Franța trebuia să se pronunțe așa cum făcuse și mai înainte pentru punctul de vedere rusesc și nu este alt motiv invocat decât „dorința” Marii Britanii de a face ca Rusia să cedeze în fața presiunilor acesteia. Ducele de Morny scrie că primește multe notificări cu privire la mersul greu al lucrărilor de demarcație, dar consideră că împăratul francez își va ține cuvântul și va susține Rusia, iar fraza sa memorabilă rostită în timpul negocierilor de pace este una semnificativă în acest sens: „Eu consider că Bolgradul, centrul coloniei bulgare, să rămână Rusiei”. Această declarație simplă, care reflectă punctul de vedere francez în problema dată este

⁷ Morny către Walewski, Moscou, 18 septembre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 212, f. 237.

⁸ Granville George Leveson-Gower, 2nd Earl Granville. În 1856 s-a aflat în fruntea misiunii britanice, care a asistat la încoronarea țarului Alexandru al II-lea.

⁹ Ambasadorul Rusiei la Londra.

¹⁰ Morny către Walewski, Moscou, le 18 septembre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 212, f.233.

¹¹ La 6 septembrie, ministrul rus la Londra Kreptovich, într-o întrevedere cu însărcinatul francez Malaret a pus în discuție problema Bolgradului și a Insulei Șerpilor. După ce a amintit încă o dată conduita loială și moderația arătată de guvernul francez la adresa celui rus, diplomatul rus, de origine polonez, a declarat că guvernul de la Petersburg, într-un „spirit de conciliațiune”, va abandona orice pretenție asupra Bolgradului. Aceste declarații veneau însă fără a cunoaște poziția oficială a guvernului imperial rusesc în această chestiune. Susținând prestația diplomației rusești la Paris, ambasadorul rus a declarat că aceștia au fost „înșelați” ca și ceilalți plenipotențari, în ceea ce privește existența a două localități cu numele Bolgrad, datorându-se mai degrabă unei „neînțelegeri”, decât tentativei de a încerca de a „înșela” marile puteri. Declarațiile ambasadorului rus l-au surprins pe Malaret, care nu știa cu exactitate opinia pe care acesta o emite și dacă este în concordanță cu vederile guvernului de la Petersburg. AMAE, CP, Angleterre, vol. 706, f. 219-220.

¹² Morny către Walewski, Moscou, le 30 septembre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 212, f. 259.

¹³ Morny scria lui Walewski că „en proposant pour la frontière nouvelle l'adoption du tracé intermédiaire, ce n'est pas une concession que nous avons entendu faire à la Russie; nous n'avons fait qu'exprimé notre libre et consciencieux appréciation de la difficulté, et c'est la modération, l'équité de notre opinion, qui y a finalement rallié le Gouvernement Russe en contribuan à accroître à ses yeux notre considération” (Morny către Walewski, Moscou, 30 septembre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 212, f. 259 v).

¹⁴ Morny către Walewski, le 13/25 septembre 1856, Charles de Morny, Extrait des mémoires du Duc de Morny, Paris, 1892, p. 81.

¹⁵ Morny către Walewski, le 13/25 septembre 1856, Charles de Morny, Extrait des mémoires du Duc de Morny, Paris, 1892, pp. 82-83.

susținut și de mine la Petersburg după instrucțiunile primite¹⁶.

Tot în această scrisoare ducele de Morny critică atitudinea guvernului britanic față de Rusia și consideră că puterea de la Petersburg s-ar găsi singură în chestiunea Bolgradului. De asemenea, el prezintă relațiile de bun augur avute cu cancelarul Gorceakov. Astfel, în urma întrevederilor, convorbirile dintre contele Kreptovich și Persigny, chestiunea Bolgradului va deveni „piatra de încercare” a loialității și fermității de care trebuie să dea dovadă în această problemă stringentă. Ducele de Morny consideră oportună deschiderea unei noi conferințe la Paris, care să ofere o soluție irevocabilă chestiunii Bolgradului, dar și celei a Insulei Șerpilor¹⁷. Acesta îl roagă pe Walewski să-l informeze personal pe Napoleon al III-lea despre faptul că pentru „demnitatea și onoarea sa” ar trebui să fie agreabil Rusiei în această problemă.

Morny era ferm pe poziții, cerând guvernului francez să susțină punctul de vedere rusesc în aceste chestiuni de mică „importanță” (Arnavon 1909, 5). Ambasadorul Franței la Petersburg considera chestiunea Bolgradului una „mizerabilă”, neînțelegând de ce britanicii sunt atât de „orgolioși” și fac atâtea presiuni asupra Imperiului Rus, care suferise enorm de pe urma Războiului Crimeii (Parturier 1969, 157-158). Principalul argument invocat de plenipotențiarul francez era faptul că însuși Napoleon al III dăduse „vot de încredere” Rusiei în chestiunea Bolgradului, fiind convins de necesitatea ca Rusia să păstreze această regiune, reședință a coloniștilor bulgari (Grothe 1967, 191).

Într-o scrisoare nedatată¹⁸, trimisă guvernului francez, ducele de Morny își expune impresiile sale cu privire la una dintre întrevederile avute cu țarul Alexandru al II-lea la Petersburg. Astfel, țarul critica politica externă a Austriei, căutând pretexte „absurde” de a insinua că Franța fusese cea care lansase inițiativa cedării Basarabiei Principatului Moldovei, punând această chestiune în preliminariile de pace, ceea ce a condus la o ter-

giversare a negocierilor privind acceptarea condițiilor de pace. Ducele de Morny susținea punctul de vedere înaintat de țar, reafirmându-i acestuia sprijinul guvernului francez în problema Basarabiei¹⁹.

În timpul ultimei întrevederi avute cu Gorceakov, Charles de Morny a dorit să vadă dacă cancelarul rus împărtășește același punct de vedere în chestiunea Bolgradului. Răspunsul a fost unul afirmativ, precum că guvernul de la Petersburg acționează în tandem cu cel francez în acest litigiu²⁰. Cancelarul rus se plângea de cerințele venite din partea diplomației britanice, care revendicau cu insistență cedarea Bolgradului, lucru pe care Rusia nu-l putea face, din moment ce acest teritoriu „aparținea Rusiei”. Totodată, Morny pe de altă parte a putut observa „satisfacția” guvernului rus asupra faptului că există neînțelegeri între Marea Britanie și Franța în problema sudului Basarabiei²¹. Rusia a „jucat” inteligent în această chestiune, din moment ce încă în timpul Congresului de la Paris diplomații francezi, în special Walewski și Morny, au susținut punctul de vedere prezentat de plenipotențiarul ruși la Paris, cu privire la Bolgrad. O poziție favorabilă Rusiei nu a fost adoptată, din cauza vehemenței de care a dat dovadă diplomația britanică, prin acțiunile lui Cowley și Clarendon. Mihail Gorceakov i-a declarat ambasadorului francez că așteaptă un semnal clar din partea guvernului francez, pentru rezolvarea rapidă a acestei probleme. Astfel, soluționarea problemei Bolgradului ar conduce la o serie de evenimente favorabile, cum ar fi retragerea armatei austriece din Principate și a flotei britanice din Marea Neagră, percepute ca mijloace de constrângere la adresa Rusiei, care miza acum pe sprijinul Franței. În gândirea lui Gorceakov, convocarea unei noi conferințe era cea mai oportună soluție, dar acest lucru întârzia să se realizeze, din moment ce guvernul de la Saint-James adoptase o poziție ireconciliabilă. Gorceakov, într-o manieră subtilă, i-a dat de înțeles ducelui de Morny că Rusia nu intenționează să cedeze voluntar o parte dintr-un teritoriu, considerat parte inte-

¹⁶ Morny către Walewski, le 13/25 septembre 1856, Charles de Morny, *Extrait des mémoires du Duc de Morny*, Paris, 1892, p. 84.

¹⁷ Morny către Walewski, le 13/25 septembre 1856, Charles de Morny, *Extrait des mémoires du Duc de Morny*, Paris, 1892, p. 88.

¹⁸ Cel mai probabil septembrie 1856.

¹⁹ Morny către Walewski, le 13/25 septembre 1856, Charles de Morny, *Extrait des mémoires du Duc de Morny*, Paris, 1892, p. 107.

²⁰ Morny către Walewski, le 25 octobre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 65.

²¹ Morny către Walewski, le 25 octobre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 65 v.

grantă²², iar pe altă parte Morny accentuase în repetate rânduri că Rusia nu putea ceda Bolgradul, așa cum insistă britanicii.

Convocarea unei conferințe era soluția cea mai bună, din moment ce diplomații ruși insistau pe votul majorității, iar în acest context eu mizau pe faptul că Franța, Prusia, Sardinia ar susține cedarea Bolgradului Rusiei. Pe de altă parte, cum reiese dintr-un document din arhivele din Rusia, cancelarul Gorceakov era convins că problema sudului Basarabiei va fi tranșată în defavoarea Rusiei, dar dorea să vadă dacă Franța se va ține de cuvânt. În optica sa lupta diplomatică nu era pentru Bolgrad, ci pentru alianța cu Franța.

Morny constatase faptul că țarul Alexandru al II-lea și Gorceakov i s-au „părut încă din primele zile foarte sinceri să conserveze fără ranchiună, pacea semnată de Rusia. Singura putere care i s-a luat ceva a fost Rusia: cea care a pierdut influența, maritim și teritorial”²³. În acest context, ambasadorul francez considera că Bolgradul ar trebui să rămână Rusiei, pentru a mai îndulci „amarul înfrângerii” suferite, în Războiul Crimeii.

Ducele Morny considera că Bolgradul, care era centrul coloniei bulgare²⁴, ar trebui să rămână Rusiei, și nu înțelege de ce se acordă atâta atenție unei chestiuni care, după opinia sa, nu are importanță sau nu are vreo poziție strategică deosebită. Cu toate acestea, diplomatul francez a acceptat faptul că plenipotențiarilor ruși s-au folosit de erorile survenite pe hărți, dar nu au făcut-o intenționat.

Ministrul de externe Walewski, ca răspuns la ultimele informații parvenite din partea lui Charles de Morny, cu privire la chestiunea Bolgradului, scria că încă nu reușise să convingă puterile semnatare ale Tratatului de la Paris, despre necesitatea convocării unei noi conferințe²⁵. Walewski accentua faptul că această chestiune devine una „dureroasă”, pentru că acest litigiu a apărut ca urmare a unei erori, de care nimeni, la Congresul de la Paris, nu și-a dat seama. Acum cel mai important era găsirea unei soluții, care să satisfacă

toate puterile semnatare ale tratatului, implicate în această problemă devenită complicată²⁶.

În telegrama lui Walewski către Morny era menționat: „coarda care se întinde tot mai mult asupra chestiunii Bolgradului pentru Anglia este o chestiune importantă. Ce va face Rusia dacă Anglia insistă în cererile ei. Vasele engleze intră în Marea Neagră” (Roux 1909, 292). Morny i-a telegrafiat lui Walewski, răspunzându-i următoarele: „Rusia nu va face nimic fără o înțelegere prealabilă cu noi. Împăratul Alexandru are încredere în Napoleon” (Roux 1909, 293).

Chestiunea Bolgradului avea o importanță secundară, deoarece această problemă era folosită de diplomația rusă și cea engleză pentru a obține sprijinul francez. Cancelarul Gorceakov încerca să-l influențeze pe Morny, subliniind că alianța franco-rusă îi este mai necesară Franței decât Rusiei, pentru că aceasta „nu este obligată să promoveze o politică de expansiune” și că „nu are nevoie de nimeni în Europa”. Ducele de Morny dorea o înțelegere franco-anglo-rusă, dar intransigența Angliei de a pedepsi Rusia pentru încălcarea tratatului, precum și poziția privilegată pe care a obținut-o la Sankt Petersburg a schimbat nouă politică a Franței spre o alianță doar cu Rusia (Boutenko 1927, 311).

Ambasadorul francez la Petersburg s-a întâlnit în repetate rânduri cu Gorceakov, iar spre finele lunii octombrie a putut sesiza faptul că guvernul rus accentua o dată în plus că lasă chestiunile de litigiu în mâinile împăratului Napoleon al III-lea, dând credit acestuia că va soluționa într-o manieră echitabilă chestiunea Bolgradului²⁷. Morny și Gorceakov erau foarte implicați în chestiunea sudului Basarabiei, căutând soluții favorabile sau compromisuri favorabile pentru toți. Cert este faptul că Rusia nu putea ceda pur și simplu Bolgradul²⁸, așa cum insistă în cererile lor diplomații englezi. Una din soluții este ca împăratul francez să ia atitudine pe lângă guvernul britanic, ca acesta să-și dea adeziunea la convocarea unei conferințe, pentru a pune capăt unei situații tensionate între aliați.

²² Morny către Walewski, le 25 octombrie 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 66.

²³ Morny către Walewski, le 25 octombrie 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 70.

²⁴ Morny către Walewski, le 25 octombrie 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 70 v.

²⁵ Walewski către Morny, le 28 octombrie 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 107 v.

²⁶ Walewski către Morny, le 28 octombrie 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 108.

²⁷ Morny către Walewski, le 30 octombrie 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 128.

²⁸ Morny către Walewski, le 30 octombrie 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 128 v.

Tot în această perioadă Morny s-a întâlnit cu ambasadorul britanic la Petersburg, lordul John Wodehouse, care l-a întrebat, într-o manieră directă, dacă a reușit „performanța” de a-l convinge pe Gorceakov să cedeze în chestiunea Bolgradului și dacă acesta acceptă o eventuală compensație pentru acest teritoriu²⁹. Răspunsul primit de reprezentantul britanic din Rusia a fost unul tranșant, care în mare măsură accentua și mai mult faptul că Franța ține partea Rusiei, în problema sudului Basarabiei. Morny a declarat cu nonșalanță că cererile venite din partea Marii Britanii la adresa Rusiei sunt unele foarte exagerate și nu consideră că unei țări „umilite în război”³⁰ ar trebui să-i ceară eventuale cedări teritoriale. Morny accentua iarăși că orașul Bolgrad nu are vreo importanță deosebită, acolo nu există fortificații, dar totuși englezii insistă pentru cedarea Bolgradului către Principatul Moldovei, iar din această cauza Mariile Puteri se „ceartă” între ele pentru un „teritoriu steril”³¹.

Întrevederea dintre cei doi ambasadori, britanic și francez, nu a condus la nici un rezultat „notabil” în chestiunea sudului Basarabiei, din cauza pozițiilor antagoniste a celor două guverne, care se arătau ferme în declarații. Lordul Wodehouse, care nu avusese câștig de cauză în această problemă, miza, în ultimă instanță pe faptul, că dacă guvernul britanic va accepta propunerea venită din partea Rusiei, cu privire la convocarea unei noi conferințe, atunci prin votul majorității, chestiunea Bolgradului urma să fie soluționată în defavoarea Rusiei³². Ducele de Morny, care susținuse de la bun început punctul de vedere rusesc în această chestiune declară că insistențele guvernului britanic ca Rusia să cedeze Bolgradul a făcut ca guvernul de la Petersburg să dea mare importanță acestui teritoriu, devenind o chestiune „d’amour propre”³³.

Morny era convins că Rusia nu căuta să se sustragă de la executarea hotărârilor de pace de la Paris. Totodată, Rusia, nu considera condițiile impuse definitive. Aceasta va cauta un moment favorabil

pentru a-și reface situația în Orient de a recupera sudul Basarabiei și libertatea de acțiune în Marea Neagră (Roux 1909, 273).

În luna noiembrie 1856, discursul cancelarului Mihai Gorceakov privind chestiunea sudului Basarabiei, suporta unele modificări. Dacă până la acel moment încercase să găsească un compromis mulțumitor pentru toți, acum el considera că rolul său, în chestiunea Bolgradului, este unul secundar, iar această problemă ține mai mult de relațiile dintre Franța și Marea Britanie³⁴.

Cancelarul rus i-a declarat ducelui Morny că Rusia este gata să cedeze teritoriul, care în virtutea articolului 20, din Tratatul de la Paris din 30 martie 1856, trebuia cedat Principatului Moldovei, însă fără Bolgrad. Guvernul austriac a declarat că dacă reprezentantul rus, din comisia de delimitare a frontierei din Basarabia, va propune o asemenea „tranzacție”, autoritățile din Moldova au declarat că refuză să primească acest teritoriu, dacă nu este inclus și Bolgradul în el³⁵.

După lungi negocieri, în decembrie 1856 s-a ajuns la decizia unanimă de convocare a unei noi conferințe, pentru soluționarea definitivă a chestiunii sudului Basarabiei. La conferința de la Paris, din ianuarie 1857, Rusia a avut de pierdut în urma votului majorității, dar pe altă parte avea semnale clare, din partea Franței, că se poate realiza o alianță. Pentru ducele de Morny, soluționarea acestei chestiuni a pus capăt unor lungi frământări de a căuta soluții ca Bolgradul, totuși, să rămână Rusiei. În urma rezolvării mult disputatei probleme a Bolgradului, Morny a declarat că speră să nu mai audă vreodată de Bolgrad, acest loc „obscur”, care i-a cauzat atâtea probleme.

Concluzionând, vom constata că rapoartele ducelui de Morny, identificate în arhiva de politică externă de la Paris, prezintă un real interes pentru cunoașterea poziției adoptate de Franța în chestiunea sudului Basarabiei, după terminarea războiului din Crimeea.

²⁹ Morny către Walewski, le 30 octobre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 129-129 v.

³⁰ Morny către Walewski, le 30 octobre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 130.

³¹ Morny către Walewski, le 30 octobre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 130 v.

³² Morny către Walewski, le 30 octobre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 134.

³³ Morny către Walewski, le 30 octobre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 134.

³⁴ Morny către Walewski, le 10 novembre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 169 v.

³⁵ Morny către Walewski, le 10 novembre 1856, AMAE, CP, Russie, vol. 213, f. 170.

Morny către Walewski, Moscou, le 13/25 septembre 1856

Mon cher ami,

Votre ébranlement sur la question de Bolgrad³⁶ m'afflige beaucoup et vous allez le comprendre. Je ne parle ici du fond de la question, on s'exagère l'importance de la situation de cette ville et la possibilité qu'elle ait jamais la moindre influence sur la navigation du Danube, et je vous supplie, au nom de notre réputation, de notre dignité et de l'avenir de nos relations avec la Russie, de ne pas céder sur ce point. Il aurait mille fois mieux valu alors pour nous être dès l'origine de l'avis des Anglais et des Autrichiens que de nous être prononcés comme nous l'avons fait dans un sens favorable à l'interprétation russe pour céder aujourd'hui sans aucune autre raison que la volonté de l'Angleterre.

Il a été rapporté ici qu'aussitôt la difficulté élevée (la confusion résultant de la découverte de l'ancien et du nouveau Bolgrad), l'empereur Napoléon, avec cette délicate probité qu'aucune influence ni aucun intérêt n'ont jamais fait faiblir et qui lui donne une force morale dont il ne se doute peut-être pas lui-même, mais qu'on apprécie bien quand on le représente à l'étranger, avait soudainement répondu: „J'ai compris Bolgrad centre d'une colonie bulgare, c'est donc celle-là que je juge devoir rester à la Russie”.

Cette parole si simple, d'accord avec le langage du prince Orloff, tout le monde la connaît et je suis arrivé à Pétersbourg pénétré de vos instructions, qui ne laissaient aucun doute sur votre manière d'envisager cette question.

Depuis, toutes vos dépêches ont confirmé l'adoption par le gouvernement français de cette solution; j'en ai donné connaissance plusieurs fois à l'Empereur et au prince Gortschakoff, et mes propres dépêches vous l'ont mentionné, et j'ai toujours cherché à gagner la confiance du gouvernement russe de façon à obtenir des concessions sur d'autres points et à me poser à son égard en intermédiaire conciliant qui devait contribuer à le rapprocher de l'Angleterre. J'y ai réussi à un degré qui a dépassé mes espérances, car je suis arrivé, je puis le dire, à inspirer une confiance absolue à l'Empereur et au prince Gortschakoff et à obtenir sur leur esprit une bonne influence, sans cependant jamais rien faire ou rien dire de contraire à notre dignité, ni qui soit de nature à inspirer de la défiance et de l'ombrage à lord Granville. Je crois avoir réussi aussi, au milieu de tous ces princes étrangers, à donner, par mon langage, par mon attitude, de l'empereur Napoléon, de son gouvernement, de la France, l'idée grande et élevée qu'ils méritent, mais je vous avoue que je serais désespéré de voir un accroc fait à cette belle situation. En enfin, tout dernièrement, quand vous m'avez autorisé à tenter une transaction sur l'abandon de l'île des Serpents, j'ai si bien fait que j'avais réussi complètement, ainsi que ma dernière dépêche vous le mandait, auprès de l'Empereur et auprès du prince Gortschakoff, à faire triompher le système que vous m'avez recommandé. Je n'ai besoin de vous dire quel langage persuasif j'ai dû employer pour arriver à ce but, car j'y avais fait comprendre, en outre, l'abandon du Delta.

³⁶ L'exécution de quelques-unes des clauses du traité de Paris fit surgir des difficultés accidentelles et imprévues.

¹ Bolgrad. - Les cartes d'après lesquelles le Congrès avait indiqué les principaux points de la nouvelle frontière à tracer en Bessarabie étaient imparfaites sur l'un de ces points. L'article 20 du traité de Paris stipulait que cette frontière passerait au sud de Bolgrad et irait aboutir à Katamori, sur le Pruth. Lorsque les commissaires délimitateurs arrivèrent dans les environs de Bolgrad, ils reconnurent, d'une part, qu'il existait deux localités de ce nom, l'une contiguë au lac Yalpuck et l'autre à quelques kilomètres; d'autre part, que ni l'une ni l'autre ne répondait aux indications de la carte produite au Congrès. Quelle était celle des deux bourgades que le Congrès avait entendu désigner? La Russie demanda le Bolgrad situé sur le lac Yalpuck et une portion du lac lui-même (la ville, sans les eaux qui l'alimentent et sans le droit de pêche pour ses habitants, était condamnée à la déchéance). L'Autriche et l'Angleterre refusaient ce Bolgrad et la moindre portion du lac. La Russie appuyait sa demande sur ce argument que ses représentants au Congrès avaient eu en vue l'intérêt des populations bulgares établies en Bessarabie. Or, le Bolgrad du sud était le chef-lieu de ces colonies bulgares. L'Angleterre et l'Autriche répliquaient que le Congrès, en fixant la nouvelle frontière de la Bessarabie, avait eu surtout en vue d'éloigner les Russes du Danube; que le lac Yalpuck communiquait avec un bras de ce fleuve et que le but du traité serait éludé si la Russie pouvait avoir une flotille sur ce lac. Les commissaires délimitateurs (colonel Besson pour la France) proposèrent un moyen terme: faire passer la frontière entre le lac et la ville de Bolgrad. La Russie et la France se rallièrent à cette proposition qui fut repoussée par la Grande-Bretagne et l'Autriche. Finalement, la question fut tranchée par l'adoption d'un compromis proposé par la France aux termes duquel la Russie perdait Bolgrad, mais obtenait une compensation sur le lac Yalpuck. (Nota editorului critică cu referire la problema sudului Basarabiei).

Et remarquez que la possession de Bolgrad intéresse beaucoup moins la Turquie que l'île des Serpents et le Delta. Votre lettre de ce matin renverse tout mon échafaudage et je ne puis vous dire à quel point, si vous renonciez à votre manière de voir, nous perdriions dans l'esprit de la cour de Russie, et cela au profit de l'Angleterre. Nous n'aurions les bénéfices d'aucuns côtés, ni ceux de notre modération, ni celui de notre dernière résolution, car on la considèrerait complètement comme un acte de faiblesse à l'égard de lord Palmerston. J'aimerais mieux cent fois avoir vis-à-vis de la Russie la position du cabinet anglais, qui n'a cessé de montrer les dents, d'être exigeant et dur, que celle qui nous ferait cette manière d'agir, si aujourd'hui vous abandonniez la Russie sur la question de Bolgrad.

Je juge, croyez-moi, notre situation telle qu'elle est; j'aurais aussi honte vis-à-vis du prince Gortshakoff et, de plus, d'après ce que Creptowich écrit de son côté de ses conversations avec Persigny, cette question devient la pierre de touche, comme je vous l'ai dit par télégraphe, de notre loyauté et de notre fermeté de caractère. Il me semble que rien n'est plus simple que de remettre les points en litige au jugement de la conférence de Paris; quele que soit la décision, personne n'a le droit de récriminer et je ne comprends pas, alors, comment le Parlement anglais trouverait mauvaise une solution équitable et obtenue suivant les formes de la justice. Je vous supplie donc de soumettre mes observations à l'Empereur; dites-lui d'être bien persuadé que c'est le soin de sa dignité et de sa réputation qui me préoccupe quand j'insiste autant, bien plus que le désir d'être agréable à la cour de Russie.

Mais on ne peut pas avoir de jugement sain sur l'effet que produirait un abandon pur et simple de notre part, qu'en étant, comme je le suis, entouré d'étrangers. L'Angleterre ne peut pas vous en vouloir de persévérer dans une opinion que vous avez toujours eue et manifestée; peut-être vous en estimerait-elle davantage. Persévérez, ou sinon la confiance que j'ai cherché à établir sera complètement ruinée, mon action désormais nulle, et je n'aurai plus rien de bon à faire ici.

J'écris cette lettre à la hâte pour qu'elle vous parvienne sans délai.

Votre vien dévoué

Signé: Morny.

Sursa: P. Olendorff, Extrait des Mémoires du duc de Morny: Une ambassade en Russie, 1856, Paris, 1892, pp. 81-90.

Morny către Walewski, Moscou, le 18 septembre 1856

Monsieur le Comte,

Il paraîtrait que dans plusieurs des réunions de la commission de délimitation, où certains points ont été résolus contre les commissaires russes, le commissaire français se serait abstenu de paraître, bien que ses instructions fussent plutôt favorables à l'opinion de ses collègues de Russie. Le Prince Gortchakoff s'est plaint à moi avec ménagement de ce procédé du colonel Besson, qui a privé la Russie de l'influence favorable des instructions de notre Gouvernement, et qui a eu un peu l'apparence d'un manque de fermeté vis-à-vis de ses collègues anglais, autrichien et turc, et je sais que l'Empereur Alexandre a dit en apprenant ce détail qu'il ne reconnaissait pas la politique française. Ce qui nous donne une grande force en Russie et partout ailleurs, c'est la confiance qu'on a dans la parfaite loyauté du Gouvernement de l'Empereur et dans la droiture et la netteté de ses opinions. Une opposition franchement exprimée sur les points où nous nous trouverons en désaccord avec le Cabinet de St. Pétersbourg, nous serait moins favorable, à mon sens, que ne pourrait l'être un semblant d'adhésion non suivi d'effet. Je ne m'étends pas autrement là-dessus, et je sais d'avance que l'Empereur et vous partagerez ma manière de voir. Le reproche du Prince Gortchakoff ne porte d'ailleurs que sur l'agent.

Veuillez agréer, Monsieur le Comte, l'assurance de ma haute considération,

Sursa: Archives Ministère des Affaires Étrangères Correspondance Politique, Russie, vol. 212, f. 237-237 v.

Morny către Walewski, Pétersbourg, le 14 octobre 1856

Monsieur le Comte,

Le courrier Français m'a remis, à mon retour de Moscou, les dépêches que Votre Excellence m'a fait l'honneur de m'écrire sous la date du 1er octobre, et jusq'au nr. 37 inclusivement.

J'ai reçu avant hier soir la dépêche télégraphique par laquelle vous me faites part du désavouer que vous avez adressé au Colonel Besson, du refus du Cabinet anglais de prendre part à la Conférence a moins d'en exclure la Russie et la Prusse, et de la rentrée prochaine des navires anglais dans la Mer Noire. Ma réponse télégraphique d'hier vous a fait connaître la disposition où ces nouvelles ont laissé le Gouvernement Russe, et la modération en est due, tente pour certain, à l'attitude loyale et ferme du Gouvernement de l'Empereur, dont votre dépêche me confirme l'assurance.

J'ai vu hier matin le Prince Gortchakoff. Le mauvais effet produit par la publication de sa circulaire et je lui avais très nettement exprimait l'avait un peu embarrassé depuis quelques jour, et sans doute rendu plus dispose à prudence et à la circonspection. En peu des mots, je lui ai montré les dangers d'une situation aussie tendue, pour son Gouvernement et pour le notre, pour le monde entier, et je lui ai dit d'un ton assez ferme: „Je ne sais pas quelles mesures prendra mon Gouvernement. Je suis bine sûr qu'il ne quittera pas voie que lui traceront son honneur et sa dignité. Mais je vous prie de réfléchir combien il est important que, de votre coté, il ne survienna ni un act, ni un écrit, ni une parole que nou embarrasse. Je vous prie donc très sérieusement de ne rien faire, de ne rien écrire, de ne rien dire sans vous en être entedu avec moi. Ne nous jetez pass de chats entre le jambes. Car, à tout prendre, si de graves complications se présentent, c'est parceque l'Empereur Napoléon s'est montré bienveillant à votre égard dabord, et fidèle ensuite aux engagements de cette bienveillance.”

Le Prince Gortcakoff a sans hésitation adhéré a ce plan de conduite, et ma solennellement promis datendre de nous ses inspirations. Il avait préparé pour M. de Boutenieff une lettre dans laquelle il lui traçait diverses marches a suivre, selon diverses éventualités qui peuvent se présenter, langage ferme a tenir a la Porte, protestation (illisible) la déchirée devant moi, et il attend.

Voilà où nous en sommes. Je vous ai prévenu par le télégraphe, et je peut qu'avant que ces détails vous parvienne vous m'aurez déjà répondu.

L'affaire est grave. Je trouve le procédé des anglais d'une outrecuidance sans égale. S'arroger ainsi le droit de décider une question sur laquelle la France a une autre avis qu'eux, c'est presque une grossièreté; mais maintenant, je me demande sil est possible de la tolérer. A propos de Bolgrad, à quoi servent des navires dans la Mer Noire? Vont ils commencer par prendre de force le sept matelots Russes et le lieutenant malade de l'île de Serpents, et les reporter sur territoire Russe? Ce serait une insulte de mauvais goût, qui m'aurait pas le mérite du courage, qui nous éclabousserait bien un peu, qui serait, sans aucun doute ressentie ici très vivement, et dont la conséquence serait de faire envoyer ses passeports à Lord Wodehouse. Mais nous, pouvons nous laisser violer le droit à notre nez et a notre barbe? S'il ne sagissait, de la part de l'Angleterre, que du refus de paraître à la conférence, la France pourrait toujours convoquer les autres signataires du Traité de Paris. Mais souffrit que des navires anglais se promenant dans la Mer Noire au mépris de ce traité même qui la neutralise, souffrir cela sans mot dire, sans protester, sans faire appel au jugement des autres parties contractantes et au bon sens du public anglais, cela me paraît bien difficile. Et cependant, on ne peut pas se dissimuler qu'une rupture de l'alliance anglo-Française à propos d'un trou comme Bolgrad serait une honte. Encore, si Bolgrad était une position offensive, crée précédemment ad hoc en vue des eventualités actuelles. On concevrait jusqu'à un certain point. Cet ombrage qu'en prennent l'Angleterre et l'Autriche. Mais c'est une situation de hasard, à laquelle la Russie tient parce qu'il est naturel de tenir. A ce que veut-vous prendre, et qui ne commande pas plus la navigation du Danube que le lac d Enghien celle de la seine. Au surplus, pourquoi l'Angleterre et la France ne feraient elles pas visiter encore une fois les localites par des hommes plus grande impartialite, dune autorite plus grande? On en aurait le coeur net, et cela vivrait peut être le débat.

Enfin, il faut prendre les choses non pas où elles devraient être, mais où elles sont. Certes il ne faut pas faire bon marché de l'alliance anglaise. Il faut épuiser toutes les bonnes paroles, toutes les voies de con-

ciliation possibles, mais, à aucun prix, il ne faut permettre à l'Angleterre de s'arroger des droits qu'elle n'a pas, et de se donner des airs qui placeraient la France dans une situation d'infériorité aux yeux du monde entier. L'Angleterre a autant besoin de nous que nous pouvons avoir besoin d'elle, avec cette différence que, si une rupture violente avait lieu aujourd'hui n'aurait personne avec elle tandis que la France aurait de son côté toutes les autres puissances.

Je m'exagère peut-être le moi et je vous rends couramment mes impressions telles que les ressens. Souhaite vivement, au surplus, et j'espère voir cette difficulté résolue par le bon à l'ascendant de l'Empereur Napoléon. En tous cas, je vous le répète en terminant la Russie fera ce que vous voudrez.

Agréez, Monsieur le Comte l'assurance de ma haute considération.

C. de Morny

Sursa: Archives Ministère des Affaires Étrangères Correspondence Politique, Russie, vol. 213, f. 31-34 v.

Morny către Walewski, le 28 octobre/9 novembre 1856

Mon cher Comte,

Je n'ai pas besoin de relater ici ce que j'ai pu dire à S. M. l'Empereur Alexandre II et au prince Gortschakoff pour leur faire comprendre quel intérêt avait le gouvernement russe à se montrer facile et accommodant dans la solution des différends points litigieux du traité de Paris; combien c'était pour lui un moyen sûr d'ôter tout prétexte à la violation de ce traité, de gagner tous les cœurs honnêtes, de mériter la reconnaissance de tous ceux dont le travail et la fortune dépendent de la paix et de la confiance publique, enfin, de rendre plus intimes, par cette suite de bons procédés, les rapports entre les deux Empereurs de France et de Russie. Je dois vous dire avec une grande satisfaction que cet appel a été entendu au delà de mes espérances. Le prince Gortschoff m'a dit aujourd'hui de la part de l'Empereur: „Lorsque mon auguste maître a consenti à rendre la paix à son Empire et au monde, il a fait un acte loyal, consciencieux, chrétien; il veut prouver jusqu'au bout combien sont injustes les défiances qu'on lui témoigne et donner une grande preuve de déférence et un grand témoignage de reconnaissance envers le souverain qui lui a montré de la sympathie et de la confiance. L'Empereur, mon maître, me charge de vous dire qu'il remet entre les mains de l'empereur Napoléon la solution de tous les différends qui existent. Il l'autorise à remettre à la Turquie en toute possession l'île des Serpents et le Delta du Danube, à céder Bolgrad et la Moldavie contre une compensation qu'il jugera équitable. Toute difficulté devant cesser, l'empereur Alexandre compte sur la loyauté et la fermeté de l'empereur Napoléon pour faire rentrer chacune des puissances contractantes dans la stricte observation de toutes les clauses du traité de Paris”.

Je ne perds pas un moment, mon cher Comte, pour vous expédier cette heureuse nouvelle; chaque minute de retard, je me reprocherais de la ravir au repos d'esprit et au travail de l'Europe. Je me félicite seulement d'avoir ressenti et témoigné, dès le premier jour de mon arrivée à Saint-Pétersbourg, une foi entière dans les assurances que m'ont données l'empereur Alexandre et le prince Gortschakoff.

Morny.

Sursa: P.Olendorff, Extrait des Mémoires du duc de Morny: Une ambassade en Russie, 1856, Paris, 1892, pp. 131-134.

Morny către Napoleon al III, Saint-Pétersbourg, le 25 novembre/7 décembre 1856

Sire,

Le courrier parti le... et qui m'apportait votre lettre du... est arrivé seulement cette nuit.

Ce soir, le prince Gortschakoff expédie les pleins pouvoirs du baron Brunnow et j'en profite pour vous répondre à la hâte quelques mots sur le point le plus important et sur lequel je prévois une difficulté. Quand je renverrai le courrier, j'aurai l'honneur de répondre avec détail à l'excellente lettre que Votre Majesté a daigné m'adresser.

Je suis tout à fait de votre avis; l'inconvénient du vote de la conférence, c'est de faire des vainqueurs et des vaincus et avec les vues d'avenir que vous avez bien voulu m'exposer, il est important qu'il ne reste pas un germe de mauvaise humeur et un froissement d'amour-propre entre les trois puissances: une transaction serait donc extrêmement préférable. Je vais parler au prince Gortschakoff dans la journée, afin de le décider à s'en rapporter à vous, car je ne doute pas que, dans cette voie, vous ne fassiez, à Paris, des commissaires tout ce que vous voudrez. Néanmoins je crains une certaine résistance de sa part. C'est la Russie qui a demandé la réunion de la conférence pour faire juger un point litigieux. Elle avait déjà officiellement refusé un système de compensation; c'est elle qui fait la perte ou le gain, en un mot, fournit l'enjeu. Elle me paraît plutôt tenir au principe qu'à Bolgrad; elle veut surtout être garantie dans l'avenir contre la violation du traité de Paris.

Quel inconvénient verriez-vous à ce que, sans bruit, sans étalage, en lui demandant de n'en pas parler, j'aie l'air de prendre sur moi de lui laisser copie d'un dépêche toute naturelle qui la rassure en votre nom contre les éventualités qu'elle redoute? Avec cela j'en ferai ce que je voudrai et je ne doute pas que le prince Gortschakoff ne donne à son plénipotentiaire l'ordre de vous obéir en tous points. Je m'en vais, du reste, travailler à obtenir ce résultat en tous cas, et j'ai d'assez bons arguments qui le persuaderont, je l'espère. Néanmoins, après ce qui s'est passé, au point où l'on en était arrivé de la négociation secrète, je pense qu'il serait de bon goût et de bonne politique de n'avoir pas l'air de refuser les mêmes assurances, et j'ai la conviction profonde que ce serait un coup de maître qui nous assurerait la confiance aveugle de l'Empereur de Russie pour tout l'avenir que vous méditez. Si vous approuvez cette marche, télégraphiez-moi: „Vous pouvez laisser copie de la dépêche, et alors j'agirai en conséquence. Je pars à l'instant au baptême du petit grand-duc.

Daignez agréer, Sire, l'assurance de mon dévouement bien respectueux.

Morny

Sursa: P. Olenorff, Extrait des Mémoires du duc de Morny: Une ambassade en Russie, 1856, Paris, 1892, pp. 165-168.

Bibliografie

- Arnavon 1909:** J. Arnavon, Morny diplomate: Sa mission en Russie 1856-1857 (Paris 1909).
- Barnwell 1954:** St. Bull Barnwell, The Duc de Persigny, 1808-1872 (California 1954).
- Bernardy 1955:** F. de Bernardy, Persigny a Londres (1855-1858). *Revue de Deux Mondes*, juillet 1955, 299-316.
- Boldur 2000:** A. Boldur, Basarabia și relațiile româno-ruse: chestiunea Basarabiei și dreptul internațional (București 2000).
- Boutenko 1927:** S. Boutenko, Un projet d'alliance franco-russe en 1856 d'après des documents inédits des archives russes. *Revue Historique*, t. 155, fasc. 2, 1927, 277- 325.
- Brătianu 1995:** Gh. Brătianu, Basarabia, drepturi naționale și istorice (București 1992).
- Dard 1938:** E. Dard, Trois générations Talleyrand, Flahaut, Morny. *Revue de Deux Mondes*, août 1938, 615-629.
- Fleury 1897:** É. Félix Fleury, Souvenirs du Général Cte Fleury (Paris 1897).
- Gille 1966:** G. Gille, Au temps de la Guerre de Crimée. Correspondance inédite du comte Morny et de la princesse de Lieven. *Revue de Deux Mondes*, 1 février 1966, 328-346.
- Gottman 1995:** A. Gottman, La guerre de Crimée 1853-1856 (Paris 1995).
- Grothe 1967:** G. Grothe, Le Duc de Morny (Paris 1967).
- Guéronnière 1856:** A. de Guéronnière, Études et portraits contemporaines (Paris 1856).
- Iorga 1922:** N. Iorga, La vérité sur le passé et le présent de la Bessarabie (Paris 1922).
- Mosse 1964:** W.E. Mosse, The Rise and Fall of the Crimean System, 1855-1871: the story of a peace settlement (Macmillan 1963).
- Parturier 1969:** M. Parturier, Morny et son temps (Paris 1969).
- Paul 1958:** P. Paul, Le Duc de Morny (Paris 1958).
- Roux 1909:** Ch. François Roux, La Russie et l'alliance anglo-française après la guerre de Crimée. În „*Revue Historique*”, tom. Cent unième (Paris 1909), 272-315.
- Roux 1913:** Ch. François Roux, Alexandre II, Gortchakoff et Napoléon III (Paris 1913).

Sorel 1913: A. Sorel, Deux précurseurs de l'alliance russe. Le marquis de Castelbajac et le duc de Morny. În Lectures Historiques (Paris 1913).

Тарле 2005: Е. Тарле, Крымская война (Москва 2005).

Черкасов 2011: П.П. Черкасов, Граф де Морни – посол Наполеона III в России (1856-1857 гг.). Новая и новейшая история 5, 2011, 216-239.

Bessarabian question reflected in the reports of the French ambassador in Petersburg Charles Auguste de Morny (1856-1857)

Keywords: Southern Bessarabia, new Bolgrad, diplomacy, Great Powers, Treaty of Paris.

Abstract: After the Crimean War the Bessarabian question had an important place in the foreign policy of the Great Powers. During the preliminaries of peace in 1855 it was decided that Russia should cede Southern Bessarabia to the Principality of Moldavia. Russia, of course, did not accept this point and at the Congress of Paris proposed a territorial exchange – the condition unacceptable to British diplomats. Thus it was created a commission to study the problem of border delimitation in Bessarabia.

In August 1856, Charles Auguste de Morny, half-brother of Emperor Napoleon III, was appointed Ambassador to St. Petersburg. Count de Morny was significantly involved in the solution of the Bessarabian question. According to documents from the archives of foreign policy in Paris, the diplomat was obsessed with the idea that Southern Bessarabia must remain part of the Russian Empire and tried to convince the Emperor Napoleon III and Count Walewski that France should support the Russian point of view. De Morny had a rival, Count Persigny, the French Ambassador in London, who believed that this area should be part of the Principality of Moldavia. After long negotiations the Bessarabian question was resolved not in favor of Russia.

Отражение бессарабского вопроса в докладах французского посла в Петербурге Шарля Огюста де Морни (1856-1857 гг.)

Ключевые слова: Южная Бессарабия, новый Болград, дипломатия, великие державы, Парижский договор.

Резюме: После Крымской войны бессарабский вопрос занял важное место во внешней политике великих держав. В 1855 году в ходе предварительных соглашений было решено, что Россия должна уступить Южную Бессарабию Молдавскому княжеству. Россия, конечно, не приняла этот пункт и на конгрессе в Париже предложила обмен территориями – условие, оказавшееся неприемлемым для британских дипломатов. Была создана комиссия для изучения вопроса о делимитации границ Бессарабии.

В августе 1856 года послом в Петербург был назначен Шарль Огюст де Морни – сводный брат императора Наполеона III. Граф де Морни был значительно вовлечен в решение бессарабского вопроса. По свидетельствам из архива внешней политики в Париже, дипломат был одержим мыслью, что Южная Бессарабия должна оставаться частью Российской империи, и пытался убедить императора Наполеона III и графа Валевского в том, что Франция должна поддержать российскую точку зрения. У Морни был соперник, граф Персиньи, посол Франции в Лондоне, считавший, что эта территория должна перейти к Молдавскому княжеству. После долгих переговоров бессарабский вопрос был решен не в пользу России.

08.02.2016

Eugen-Tudor Sclifos, Institutul de Istorie al AȘM, 31 August 1989, 82, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: tudor.scl@gmail.com